

فرماندهی و مدیریت

(۱) مقدمه:

از برکات مهم دفاع مقدس، پیشرفت همه جانبه و تحکیم نظام سلامت، ارتقای سلامت عموم جامعه و رشد شاخص های سلامت در طول هشت سال جنگ تحمیلی و بعد از آن بوده است. اساسی ترین تحولات در حوزه سلامت کشور در آن دوران پایه گذاری شد. آهنگ جدی و عزم ملی برای تحقق آرمانی ترین نیاز، یعنی "عدالت در سلامت" نیز از همان دوران آغاز شد.

شرایط جنگی و فوق العاده اضطراری، نیازهای روزافزون، کمبودها و نبوده‌ها، و سایر تهدیدات، یکی از بهترین فرصت‌های تاریخی را برای رشد و تعالی در حوزه سلامت فراهم ساخت. در پاسخ به شرایط پیچیده آن دوران، صحنه گردانان متعهد و با ایمان، با خلاقیت و ابتکار دست به فعالیت‌های ابتکاری وسیعی جهت رفع نیازهای روزمره مردم و نیازهای وسیع جبهه های نبرد زدند. فارغ از تمام مصایب، ویرانی ها، محدودیت ها، خسارت ها و سختی ها، همان گونه که رهبر فرزانه انقلاب فرمودند، دوران دفاع مقدس گنجینه ای عظیم و مظهر حماسه، آرمان خواهی، ایثار، پایداری، تدبیر، حکمت و برترین صفات ملی، معنوی، اخلاقی، دینی و حرفه ای است:

"دفاع مقدس صرفاً یک امتداد زمانی و فقط یک برهه زمانی نیست؛ گنجینه عظیمی است که تا مدت های طولانی ملت ما می تواند از آن استفاده کند، آن را استخراج کند و مصرف کند و سرمایه گذاری کند. دوران دفاع مقدس برای ملت ما ظرفیت و موقعیتی بود که این ملت بتواند اعماق جوهره خودش را در ابعاد مختلف نشان دهد و نشان داد، و ملت ایران با الهام از اسلام به قدرت، عزت و کرامت واقعی دست یافت. این هشت سال، مظهری از برترین صفاتی است که یک جامعه میتواند به آنها ببالد و از جوانان خودش انتظار داشته باشد. یعنی دفاع مقدس مظهر حماسه است، مظهر معنویت و دینداری است، مظهر آرمان خواهی است، مظهر ایثار و از خودگذشتگی است، مظهر ایستادگی و پایداری و مقاومت است، مظهر تدبیر و حکمت است." با گذشت بیش از سی سال از دوران دفاع مقدس، این مسیر همچنان تداوم داشته است. در محور مقاومت، پایمردان گران قدری همچون "شهید حججی"، پرچم حق طلبی و دفاع از اسلام و میهن عزیز اسلامی را با خون خود برافراشته نگاه داشته اند. بازگویی دستاوردهای دفاع مقدس و بازآفرینی پیامدهای طب رزمی، بمنزله تعظیم شعائر و ترویج برترین صفات حماسی، ملی، معنوی و دینی برای نسل جدید و نسل های آتی است. دوران دفاع مقدس بی شک، سرمشق همیشگی ملت بزرگ ایران و موفق ترین الگوی الهام بخش برای عموم ملت‌های مسلمان است. مجموعه عظیم این دستاوردها در پرتو حضور، نقش آفرینی، حمایت ها و کمک ها و مشارکت همه جانبه مردمی، هماهنگی و پشتیبانی دولت جمهوری اسلامی و سازمان های نظامی، انتظامی و نهادهائی نظیر بسیج مستضعفان، جهاد سازندگی، هلال احمر جمهوری اسلامی، سازمانهای مردم نهاد و سایر بخش های مختلف، حاصل شده است. مجموعه دستاوردهای دفاع مقدس را می توان در ابعاد مختلف طبقه بندی نمود:

- ✓ ابعاد "ارزشی، معنوی، اخلاقی و فرهنگی"
- ✓ ابعاد "سیاسی، امنیتی و اجتماعی"
- ✓ ابعاد "علمی، حرفه ای، فناوری، و مدیریتی"
- ✓ ابعاد "اقتصادی و معیشتی"
- ✓ ابعاد "داخلی، منطقه ای و بین المللی"

دستاوردهای تخصصی حوزه سلامت (ابعاد بهداشتی و پیشگیری، امداد و انتقال مجروحین و مصدومین، تریاژ و تروما، زنجیره تامین دارو، خون و تجهیزات پزشکی، کنترل حوادث شیمیائی، بهداشت و بهزیستی پناهجویان، پیشگیری از فاجعه انسانی در مردم غیرنظامی، کنترل خسارت های انسانی حملات به مناطق مسکونی و غیر نظامی، بازتوانی و نوتوانی معلولین و آسیب دیدگان، سلامت

روان، سلامت اجتماعی، سلامت معنوی و سایر ابعاد مرتبط)، بطور اجمال و با تأکید بیشتر در این فصل و تفصیل منتخبی از موضوعات و محورها در سایر فصول ارائه می شود.

۲) پیامدها و دستاوردهای ارزشی، اخلاقی و معنوی بهداری رزمی در دفاع مقدس

دستاوردهای معنوی جامعه پزشکی از حضور و نقش آفرینی در دفاع مقدس ریشه در تعالیم و ارزش های دینی- مذهبی و آداب و ارزش های ملی و بومی ملت بزرگ ایران داشته و دارای ویژگی های زیر است:

- ✓ فراگیری و شمول عموم ارزش های دینی و ملی و دستاوردهای معنوی در نظام سلامت:
- ✓ این ارزش ها عینی، شفاف، متعین، بدون ابهام و در قلب شعائر و معارف دینی و ملی قرار دارند
- ✓ ریشه دار (قدیم) و زنده (حی) و جاری و ساری در تاریخ و فرهنگ ملت ایران هستند
- ✓ پویا و متعالی و در شرایط و دوره معینی (جنگ تحمیلی) متجلی، مجسم و شکوفا شده اند
- ✓ بطور خاص و آرمانی در اقشاری که بیشترین ارتباط آگاهانه و داوطلبانه (مختارانه) را با جنگ برقرار نمودند، تجسم و تبلور یافت (نمادها-الگوها)

دارای بار "معرفتی و الهام بخشی"، "فرهنگی و ترویجی" و "نمادین و الگوبرداری" برای نسل های معاصر و آینده و سایر ملل مسلمان و کشورهای منطقه و دارای ارزش تحقیق و تأمل برای سایر ملل هستند.

شکوفائی و ارتقای اخلاق و معنویت در جامعه سلامت و ظهور و تجلی شخصیت های الگو و الهام بخش، فداکار و ایثارگر در دوران و بعد از پایان جنگ تحمیلی، عالی ترین و ارزشمندترین دستاورد مبارک این مقطع نورانی از حیات طب و سلامت در تاریخ ملت بزرگ و حماسی ایران است. در فصل اخلاق پزشکی این درسنامه، این بعد بررسی و تحلیل شده است.

۳) پیامدها و دستاوردهای دفاع مقدس در عرصه سیاسی و امنیتی

مقاومت جانانه ملت بزرگ ایران، دستاورد سترگ "امنیت پایدار ملی" را بدنبال داشت، که سلامت از ارکان اصلی آن است. بازدارندگی دشمنان از تعرض به ملت و سرزمین ایران، معرفی و نشر اسلام و عظمت آن در جهان، توجه مردم جهان به اسلام و احیای اسلام واقعی، و اثبات گوشه ای از توانمندی های عظیم ملت ایران از مهمترین دستاوردهای سیاسی و امنیتی دفاع مقدس میباشد. بی تردید بزرگترین دستاورد دفاع مقدس را می توان تثبیت و صدور انقلاب دانست همانگونه که رهبر کبیر انقلاب حضرت امام خمینی (ره) فرمودند "ما انقلابمان را در جنگ به جهان صادر نمودیم" و محصول این پایداری و پیروزی سند افتخاری است که امروز دشمنان نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، حتی از فکر آسیب به این کشور نیز هراس داشته و در این راه به هر حربهای متوسل می شوند، در حالیکه همیشه نا امید و سرخورده از عزم ملت ایران به عقب رانده می شوند. این دستاورد مهم حاصل تمامی مجاهدت های نیروهای عملیاتی و پشتیبانی درگیر در دفاع مقدس می باشد. نقش بهداری رزمی به عنوان یکی از مهمترین بازوهای پشتیبانی، در حصول همه دستاوردها، نقشی محوری و حیاتی است. بهداری رزمی، با برگیری از حضور همه جانبه جامعه سلامت وقت ایران، در طی دوران دفاع مقدس، نه تنها خدمات تخصصی خود را ارائه می نمود، بلکه به عنوان یکی از یگانهای پشتیبان خدمات رزمی، در کنار فرماندهان و نیروهای رزمنده، یک نقش تعیین کننده، اطمینان بخش، روانی و اجتماعی بر عهده داشت. حضور کادر درمانی در کنار رزمندگان و دوشادوش آنها در خط مقدم، روحیه مضاعفی را در آنها ایجاد و انگیزه های دفاعی و حماسی را تقویت می نمود.

مهمترین پیامدهای سیاسی-امنیتی دفاع مقدس را می توان به شرح زیر خلاصه نمود:

- ✓ تثبیت اقتدار نظام جمهوری اسلامی

- ✓ تخریب باور و کابوس شکست‌ناپذیری کشورهای بزرگ
 - ✓ تثبیت جایگاه و نقش ویژه ایران در تأمین امنیت منطقه
 - ✓ جلوگیری از گسترش رژیم صهیونیستی در منطقه خاورمیانه و شعله‌ورتر شدن "انتفاضه ملت فلسطین" و "مقاومت حزب الله ملت لبنان" با الهام از مقاومت جانانه مردم سلحشور ایران اسلامی
 - ✓ تردید در عملکرد و رفتار سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای، خصوصاً شورای امنیت سازمان ملل
 - ✓ مطرح شدن انقلاب مردمی ایران به عنوان الگوی مبارزه مردمی در سطح منطقه و جهان
 - ✓ اعلام متجاوز بودن رژیم بعث عراق توسط سازمان ملل متحد با یک تأخیر طولانی ۱۱ ساله
- دستاوردهای سیاسی-امنیتی دفاع مقدس با تأکید بر نقش‌های نظام سلامت و بهداری رزمی، در فصل دوم این درسنامه بیشتر و جامع‌تر ارائه شده است.

۴) پیامدها و دستاوردهای بهداری رزمی دفاع مقدس در عرصه اجتماعی و فرهنگی

در عرصه اجتماعی و فرهنگی نقش بهداری رزمی در بسیاری از زمینه‌ها به وضوح قابل رویت می‌باشد. حضور پزشکان در دفاع مقدس تجلی ایثار و از خودگذشتگی جامعه بهداشت و درمان کشور می‌باشد که براساسی مصداق جهاد اکبر است. رشادت، ایثار و از خودگذشتگی جامعه پزشکی و سلامت در دوران دفاع مقدس زمینه‌ساز پیشرفت‌های بزرگی گردیده و نظام سلامت ملت ایران را به نظامی مقاوم و تضمین‌کننده سلامت ملت در همه شرایط، تبدیل نموده است. حضور مقتدر و توانمند و بهنگام در همه عرصه‌های خدمت‌گذاری و عموم حوادث بعد از جنگ، از جمله زلزله اخیر استان کرمانشاه و سیل فراگیر بهار ۱۳۹۸ در ۲۴ استان کشور، شاهد بر این مدعا است. روحیه‌ای که منبعث و ملهم از ایثار و فداکاری کادر بهداشت و درمان در دوران جنگ تحمیلی بوده. حماسه آفرینی و ایثار امدادگران جان برکف در خطوط مقدم، و پرسنل خدمت اعم از پزشکان و متخصصان و پرستاران و سایر کادرهای بهداشت و درمان در نزدیک‌ترین اورژانس‌های خطوط مقدم و بیمارستانهای صحرایی و مداوای عموم مجروحین در همه شرایط جنگی، صبر و مقاومت در همه حوادث و فراز و نشیب‌ها، تجارب بی‌بدیلی است که از میراث‌های بزرگ ملی نظام سلامت برای همیشه تاریخ می‌باشد. مهمترین دستاورد فرهنگی دفاع مقدس، فرهنگ مقاومت در بین اقشار مردم می‌باشد. سایر دستاوردهای این بخش عبارتند از:

- ۱) انسجام و همبستگی ملی
- ۲) توسعه روحیه ایثارگری و حق‌طلبی
- ۳) تحول و بازتعریف ارزش‌های انسانی و اجتماعی
- ۴) تجلی ایمان، ایثار و شهادت‌طلبی و عشق به معبود ازل و ابد
- ۵) ایجاد تحرک عمومی و خروج ملت و جوانان از سستی‌ها
- ۶) افزایش تحمل و استقامت ملت ایران
- ۷) تحکیم شعارهای اصلی انقلاب: استقلال خواهی، آزادی‌طلبی، نظام حکومتی اسلامی
- ۸) تحول معنوی مردم ایران و رشد باورهای دینی و فضایل اخلاقی و معنوی
- ۹) نجات از گرداب انحطاط فرهنگی
- ۱۰) رشد خلاقیت‌ها و ظرفیت‌ها
- ۱۱) خودباوری و اعتماد به توان داخلی
- ۱۲) رواج فرهنگ ساده‌زیستی به جای فرهنگ رفاه‌طلبی و سرمایه‌داری

اگرچه در این بخش با برنامه‌ها متنوع و گوناگون نظیر راهیان نور سعی گردیده است که این گنجینه عظیم فرهنگی در دسترس عموم قرار گیرد و نسبت به نشر و ترویج این دستاوردها اقدام گردیده است، اما همچنان ظرفیت وسیعی از این دستاوردها بخصوص به عنوان مهمترین ابزار دفاعی در بخش مجازی و سایبری به صورت بالقوه باقی مانده است. شایسته است با استفاده از ابزار گوناگون بخصوص فعالیتهای هنری و فرهنگی در حوزه‌های مختلف نسبت به شکوفائی این ظرفیت‌ها اهتمام شود. جامعه پزشکی، ظرفیت فرهنگی و اجتماعی والائی داشته و با برگیری از تجارب دفاع مقدس، برای ترویج معارف سلامت و ارتقاء سلامت جامعه، از موقعیت ممتاز برخوردار است.

۵) پیامدها و دستاوردهای بهداری رزمی دفاع مقدس در عرصه اقتصاد سلامت: ضرورت و

ظرفیت اقتصاد مقاومتی در حوزه سلامت

تحریم اقتصادی جمهوری اسلامی ایران از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی آغاز و در اوایل سال ۱۳۵۹ به صورت رسمی از سوی کشور آمریکا اعلام و بخش قابل توجهی از نیازهای ضروری مردم، بویژه در عرصه سلامت را با مشکلات جدی مواجه نمود. مهمترین دستاورد اقتصادی دوران جنگ تحمیلی، "دستیابی به شیوه اقتصاد مقاومتی" است، راهبرد دشمن شکنی که در تمامی سیاست‌های آن دوران و همه شئون زندگی مردم جاری و ساری گردید. ملت ایران در دوران دفاع مقدس با روحیه قناعت و صرفه‌جویی مقاومت کرد و در تولید و ساخت نیازهای مختلف عمومی و تخصصی تا مرز خودکفایی بخش قابل توجهی از نیازهای ضروری پیش رفت. جامعه پزشکی نیز از این امر مستثنی نبوده و نسبت به تولید داخلی بسیاری از نیازهای ضروری اولیه در حوزه‌های مختلف نظیر دارو، تجهیزات پزشکی، ملزومات مصرفی، فناوری‌های پیشرفته، و سایر زیرساختها اهتمام نموده است. با برنامه ریزی صحیح و با همت دانشمندان و متخصصان حیطة‌های مختلف، این دستاوردها به گونه‌ای بود که در کشور به رغم دوران جنگ و شرایط تحریم تسلیحاتی و اقتصادی، فاجعه انسانی بروز ننمود. شمه‌ای از دستاوردهای سترگ اقتصادی حوزه سلامت به برکت مقاومت و تلاش در دفاع مقدس به شرح زیر است:

- ✓ طرح ژنریک داورئی و خودکفائی در نیازهای داروئی اساسی و طیف بزرگی از داروهای تخصصی
- ✓ پایه گذاری نظام شبکه خدمات بهداشتی درمانی و برخوردارى عموم روستائیان و شهرنشین‌ها از خدمات پایه سلامت. این شبکه همزمان با دفاع مقدس پایه گذاری شد، و به اذعان سازمانهای بین‌المللی نظیر سازمان بهداشت جهانی، موفق‌ترین و هزینه‌اثر بخش‌ترین شبکه ارائه‌کننده خدمات پایه سلامت در بین همه کشورهای دنیا بشمار می‌رود.
- ✓ ارتقاء شگفت‌انگیز شاخص‌های سلامتی، علیرغم تنگناهای عظیم بودجه‌ای و شدیدترین تحریم‌های گسترده و ناجوانمردانه دشمنان
- ✓ دستیابی به شرایط مطلوب در حوزه‌های مهم بهداشتی، نظیر آب سالم شهرها و روستاها، دفع بهداشتی فاضلاب، با صرفه‌جویانه‌ترین و اثربخش‌ترین هزینه ممکن. مزید اطلاع وزارت بهداشت، مسئولیت لوله‌کشی و تأمین آب آشامیدنی روستاهای کشور را، بدلیل اهمیت آن در سلامت جامعه روستائی، رأساً برعهده گرفت
- ✓ تعمیم بیمه عمومی سلامت و حمایت بیمه‌ای از اقشار محروم و کم‌درآمد جامعه
- ✓ صرفه‌جویی کلان ارزی با حذف ضرورت اعزام بیمار به خارج از کشور، از طریق اجرای سیاست‌های ارتقای نیروی انسانی تخصصی و سرمایه‌گذاری تجهیزاتی بیمارستانهای تخصصی و تأمین داروها و فناوری‌های لازم دانشگاهی
- ✓ ارتقای کمی و کیفی نیروی انسانی حوزه سلامت و حذف نیاز به نیروی انسانی خارجی و صرفه‌جویی کلان ارزی از سوئی و ایجاد اشتغال و درآمدزائی در حوزه وسیعی از نظام سلامت

امروز به مدد دستاوردهای اقتصادی کلان که بسیاری از آنها ریشه در مقاومت و پایداری و تجربه خودکفائی و خوداتکائی در دوران دفاع مقدس دارد، علیرغم تحریم های بی نظیر و فراگیر، نظام سلامت کشور به درخت تناور و مقاومی تبدیل شده، که تضمین کننده سلامت و ارتقای آن برای آحاد ملت بزرگ ایران در همه شرایط خواهد بود. در فصل نظام اقتصاد مقاومتی در این درسنامه، این مقوله بیشتر بحث شده است.

۶) پیامدها و دستاوردهای بهداری رزمی در دفاع مقدس در عرصه علم، فناوری و خدمات

سلامت

در دوران جنگ تحمیلی، پزشکان ایرانی و سایر پرسنل بخش سلامت، طب رزم را متحول کردند و موجب ارتقاء سریع این عرصه شدند. مجموعه درس آموخته های دفاع مقدس و تجربیات جنگ، باعث شد، جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از مراجع علمی در حوزه علوم پزشکی در بخش های مختلف بهداشت، درمان و آموزش تثبیت گردد. کسب تجارب میدانی و آموزشهای عملی کم نظیر و بعضاً بی نظیر طب رزمی در دوران دفاع مقدس، باعث پیشرفت های شگرفی در همه حوزه های سلامت و افزایش چشمگیر سطح مهارت ها در نیروی انسانی سلامت و پزشکی کشور شد.

تحریم دشمنان چه از لحاظ دارو و تجهیزات پزشکی و چه از لحاظ انتقال فن آوری های نوین و دستاوردهای علمی جدید در حوزه بهداشت و درمان، موجب گردید تا نیروی انسانی متعهد و میهن دوست، با تکیه بر قدرت خلاقیت و ابتکار و توان و امکانات داخلی، افتخارات بزرگی خلق و به پیشرفت های جهش واره به سوی خودکفائی و مقاومت تمام عیار در حوزه سلامت دست یابند. بیشتر دستاوردهای فعلی حوزه درمان نتیجه ابتکارات و نوآوری های روزهای پرفراز و نشیب دفاع مقدس است. برخی از مهمترین این دستاوردها عبارتند از:

۱) در مان بیش از ۶۰۰ هزار مجروح توسط مجموعه سلامت کشور و جامعه بسیج پزشکان در دوران دفاع مقدس

۲) انجام بیش از ۱۰۰ هزار عمل جراحی حیات بخش

توضیح: در آمار بهداری رزمی جراحی های حیات بخش در آن دوران در پست های امدادی اعم از اورژانس های خط و بیمارستان های صحرایی، حدود صد هزار مورد بوده است. این تعداد عمل جراحی، در مقایسه با آمار بین المللی و جنگ های طولانی قبلی، به نوبه خود یک رکورد است. تجربیات حاصله در حوزه های جراحی، بیهوشی عمومی و مراقبت ویژه، در دانشگاه های علوم پزشکی، توسط پزشکان و اساتید مورد استفاده آموزشی قرار گرفت و بسیاری از آنها صورت مقالات برتر علمی در مجلات داخلی و بین المللی چاپ گردید. بهره برداری های علمی و عملی و حرفه ای از تجارب بهداری رزمی دفاع مقدس هم چنان ادامه دارد.

۳) درمان بیش از ۱۰۰،۰۰۰ جانبازان شیمیایی

توضیح: در دوران جنگ اقدامات شایسته و مبتکرانه ای در زمینه درمان جانبازان شیمیایی صورت گرفت که هنوز هم ادامه دارد. بیشترین مقالات منتشر شده علمی در نشریات معتبر بین المللی، در زمینه درمان جانبازان شیمیایی متعلق به پژوهشگران ایرانی میباشد. مداوای بیش از یکصد هزار جانباز شیمیایی ناشی از حملات رژیم متجاوز بعث به رزمندگان و غیرنظامیان ساکن شهرها و روستاهای مناطق جنگ زده ایران تجربه منحصر بفردی است، که از ظرفیت های والای علمی و پژوهشی برخوردار بوده، و محققان و کنشگران ایرانی بخش سلامت، از این مجرا خدمات بی نظیری به عالم بشریت تقدیم نموده اند. قبل از جنگ تحمیلی و ارتکاب جنایات جنگی توسط رژیم منحوس بعثی عراق در کاربرد گسترده سلاح های شیمیایی، هیچ سابقه پژوهش علمی، علی الخصوص در سطح بالینی، در این راستا شکل نگرفته بود.

۴- کاهش تلفات مجروحین جنگی، نسبت به جنگ های بزرگ قبلی، به میزان ۳۰ تا ۵۰ درصد، با رویکرد جدید انتقال

اورژانس های مجهز و احداث بیمارستانهای صحرایی مجهز و پیشرفته، در عین حال ایمن و مستحکم، در نزدیک ترین فاصله

نسبت به خطوط مقدم درگیری نظامی. این تجربه منحصر به بهداری رزمی دفاع مقدس است و در هیچ جنگی، قبل و بعد از آن، سابقه ندارد.

توضیح: تغییر آرایش پزشکی خط اورژانس و بیمارستان و برپایی مراکز امدادی- درمانی در نزدیکترین منطقه به خطوط دفاع مقدس، باعث کاهش شدید تلفات گردید به گونه ای که جهت اقدامات درمانی جراحات بزرگ در همان بیمارستان های نزدیک به خط مقدم اقدام میگردید و مجروحان با جراحات کوچکتر به شهرهای اطراف فرستاده می شدند. همین وارونه سازی، اثری شگرف در نجات جان مجروحان جنگ داشت. ایجاد بیمارستانهای صحرایی در فاصله ۶ تا ۲۰ کیلومتری خط مقدم به جای ۴۰-۵۰ کیلومتری طی مطالعات صورت گرفته پس از جنگ مشخص شد ۳۰ تا ۵۰ درصد کاهش تلفات جنگ، به دلیل احداث و راه اندازی همین بیمارستان های صحرایی است.

۵- ایجاد رکورد جدید در انتقال مجروحین جنگی

یکی از موفقیتها و دستاوردهای دیگر بهداری رزمی در دفاع مقدس شکستن رکورد انتقال مجروحین بود. رکورد قبلی تخلیه مجروح در دنیا، حدود ۴۵ دقیقه جهت انتقال مجروح از خط مقدم تا اتاق عمل بود (توسط ارتش آمریکا). با تمهیدات بکار گرفته شده در زنجیره امداد و انتقال توسط بهداری رزمی، این زمان را به ۲۵ دقیقه کاهش یافت که یکی از مهمترین موفقیتهای بهداری رزمی محسوب می گردد.

۶- کاهش دوره بهبودی مجروحان به کمتر ۴۸ ساعت

با اعمال مدیریت صحیح در زنجیره درمان و استفاده از نگاهگاه ها در نزدیکی خطوط عملیاتی، چرخه بازگشت مجروحین به صحنه نبرد، به میزان قابل توجهی کاهش و به حدود ۴۸ ساعت رسید. این امر در ارتقاء روحیه، بازتوانی جسمانی و تجدید قوا و تداوم مقاومت در بین رزمندگان بسیار تاثیرگذار بود. به عنوان مثال در کربلای پنج بیش از ۷۰ هزار نیرو وارد عملیات و بیش از پنج هزار شهید نیز تقدیم انقلاب شد، این عملیات بیش از ۴۰ هزار مجروح بر جای گذاشت. بسیاری از مجروحان که امکان رسیدگی و درمان و بهبودی در کوتاه مدت داشتند، در نگاهگاهها و اماکن مناسب دیگر در اهواز مورد مراقبت های ضروری و لازم قرار گرفتند و دوباره به سازمان رزم برگشتند.

۷- رکورد احداث بیمارستانهای صحرایی

ایجاد و تجهیز بیش از ۶۰ بیمارستان صحرایی و ۲۰۰۰ اورژانس در خطوط مقدم جبهه های نبرد، در طی دوران دفاع مقدس از مهمترین دستاوردهای دیگر بهداری رزمی می باشد. در هیچ یک از جنگ های قبل و بعد از دفاع مقدس، این رکورد حاصل نگردیده است. تجربیات سال اول جنگ باعث شد در سال دوم، بیمارستان ها و اتاق عمل های صحرایی شکل بگیرد.

۸- احداث بیمارستانهای مقاوم به بمباران

مهندسان ایرانی در بخش عمرانی خدمات مبتکرانه و ایثارگرانه فراوانی برای توسعه و تأمین اهداف بهداری رزمی انجام دادند. با عنایت به اینکه دشمن بعثی عراق، از هیچ جنایت و اقدام غیر اخلاقی نظیر حمله و بمباران بیمارستانها فروگذار نمی کرد، ضرورت مقاوم سازی سازه های بیمارستانی صحرائی در مقابل بمباران هوایی، بسیار مبرم بود. بیمارستانهایی مستحکم، در زیر زمین و مصون از بمباران، که بتوان خدمات درمانی و اورژانس و اعمال جراحی پیشرفته را، حتی در شدیدترین بمباران ها ارایه نمایند. این اقدام به حدی موثر بود، که نیروهای بعثی جنایتکار، مرتکب انجام غیر اخلاقی ترین و وحشیانه ترین حمله ممکن به اماکن بهداشتی- درمانی، یعنی بمباران شیمیایی بیمارستان ها نمود (مراجعه به فصل بیمارستانهای صحرائی دفاع مقدس در همین درسنامه). این تجربیات و ضرورت آمادگی دائمی در برابر خطرات احتمالی، موجبات ارتقاء این سامانه ها و سایر ساختارهای بیمارستانی و بهداشتی درمانی در نیروهای مسلح را فراهم ساخته است

۹- تشکیل ستاد امداد و درمان مناطق جنگی

یکی از مهمترین اقدامات صورت گرفته در حوزه مدیریت در بهداری رزمی، تشکیل "ستاد امداد و درمان مناطق جنگی" بود. این ستاد، یک مجموعه هماهنگ کننده میان ارتش، جهاد، شبکه بهداشت و درمان استان و هلال احمر بود. مهم ترین فعالیت ستاد

فوق، برآورده کردن نیازمندی‌های پزشکی جبهه های نبرد، از طریق مسئولان بهداری‌های سپاه و ارتش در مناطق عملیاتی بود. فعالیت بعدی آن نیز انعکاس نیازمندی‌ها به تهران و سایر مراکز اصلی درمانی کشور بود. با توجه به تجربیات حاصله در ادامه جنگ، به تدریج علاوه بر آن، "ستادهای پشتیبانی امداد و درمان در مراکز استان‌ها" نیز تشکیل گردید. به این ترتیب در استان‌های مختلف درگیر جنگ، نیازهای پزشکی به ستاد مرکزی منعکس و ستاد مرکزی نیز مشکلات را به ستادهای زیرگروه ارجاع می داد. این ساختار شبکه ای مدیریت در بهداری رزمی، نقش بسیار مهمی در تامین نیروی انسانی و کادر پزشکی و ارائه خدمات متنوع در مجموعه نظام سلامت بر عهده داشت.

۱۰- تشکیل تیم های اضطراری

یکی دیگر از درس آموخته ها و دستاوردهای مدیریتی و حرفه ای در بهداری رزمی دفاع مقدس تشکیل تیم های اضطراری جبهه ها بود. این تیم های تخصصی داوطلب و آماده، بنا به درخواست مناطق عملیاتی به جبهه ها اعزام می گردیدند. تیم های اضطراری معمولاً به گونه ای در جبهه ها حضور پیدا می کردند، که کمترین زمان تا آغاز عملیات باقی مانده بود. بخش مهمی از تیم‌های اضطراری مستقیماً در لشگرها و بیمارستان‌های صحرائی خط مقدم فعالیت می کردند و نقش تعیین کننده‌ای را عملیات ایفا می کردند. با این ابتکار خدمات فوق تخصصی و جراحی های پیشرفته، در کمترین فاصله زمانی و مکانی ممکن نسبت به خطوط مقدم درگیری فراهم شد. در فصل مربوطه این درسنامه توضیحات مبسوطی در مورد تیم های اضطراری جبهه ها ارائه شده است.

۱۱- حضور پزشکان در خط مقدم خدمت رسانی به مجروحان جنگ

حضور پزشکان در خطوط مقدم نبرد، در هیچ جنگی (قبل و بعد از جنگ تحمیلی) سابقه نداشته است. تعداد رزمندگان بهداری دفاع مقدس، اعم از امدادگران، پرستاران، پزشکان عمومی و متخصص، داروسازان و دندانپزشکان، کارشناسان رادیولوژی و هوشبری و اتاق عمل... که در دوران هشت ساله دفاع مقدس شانه به شانه رزمندگان و نیروهای عملیاتی شرکت کردند، به یک صد هزار نفر می رسد. این مجموعه انسانی سلامت، بیش از سه هزار شهید تقدیم ملت بزرگ ایران و آرمانهای مقدس انقلاب و دفاع مقدس نموده است. حضور و حماسه بزرگ جامعه سلامت کشور در دوران دفاع مقدس همواره بر تارک افتخارات ملت ایران خواهد درخشید. در دوران دفاع مقدس در مقایسه با سایر درگیری های نظامی بزرگ قبلی نظیر جنگهای کره و ویتنام، نه هیچ گونه کمبودی در بخش نیروی انسانی در حوزه بهداری رزمی کمبودی مشاهده نگردید (شامل همه رده ها و رسته های بهداری رزم، از امدادگران تا متخصصان)

۱۲- عدم شیوع اپیدمی گسترده و عدم مشکلات بهداشتی

مدیریت مسئولانه و مدبرانه در حوزه بهداری رزمی موجب شد، در دوره زمانی ۸ ساله دفاع مقدس و بعد از آن، هیچ گونه اپیدمی بیماری عفونی و مسری و فراگیر اتفاق نیفتد. این موضوع محصول تلاش جمعی مدیران، نیروهای داوطلب متخصص بهداشت و کلیه عوامل کلیدی در زنجیره بهداشت و مبارزه با بیماریها بوده است. این تلاش های مدبرانه و پیشگیرانه در حوزه های بهداشت محیط، بهداشت عمومی و فردی و آموزش بهداشت، نقش بسزایی در سلامت رزمندگان و مردم بومی مناطق جنگی، پناهجویان، و سایر مردم در آن دوران پرمخاطره ایفا نموده است و از تلفات بالقوه بسیار و بروز فاجعه انسانی پیشگیری نموده است. چنین دستاوردی در هیچ کدام از جنگ های بزرگ تاریخ معاصر حاصل نشده و در اغلب آنها تلفات انسانی ناشی از اپیدمی بیماریهای مسری، بمراتب بیشتر از تلفات نظامی بوده است. عوامل متعددی نظیر مدیریت صحیح بهداشتی در بخش های مختلف نظیر غذا، شرایط اسکان و رعایت بهداشت فردی و اجتماعی، زیست محیطی و تدابیر درمانی، در این دستاورد بزرگ تأثیر گذار بوده است. واکسیناسیون گسترده علیه مننژیت مننگوکوکی توسط بخش بهداشت و درمان نیروهای مسلح باعث شد در سال ۱۳۷۹ موارد ابتلا به این نوع مننژیت در حد صفر تقلیل یابد. توسعه و تعمیم مدل های واکسیناسیون و بروزرسانی برنامه واکسیناسیون کشوری برای ارتقای سلامت عمومی با الگوبرداری از برنامه های دوران دفاع مقدس حاصل شده است. در بخش بهداشت این درسنامه، دستاوردهای بهداشتی دفاع مقدس به تفصیل ارائه شده است.

۱۳- لجستیک و تأمین آمبولانس

یکی از دستاوردهای بزرگ و مهم بهداری رزمی در طول دفاع مقدس در شرایط عملیاتی و دفاعی، ایجاد پست امداد ثابت و سیار بوده است. این امر باعث شد که در نزدیک ترین فاصل از محل مجروح شدن رزمندگان، خدمات امدادی حیات بخش ارائه گردد که نقش بسزایی در کاهش تلفات داشت. در بخش امداد و انتقال این درسنامه، دستاوردهای مهم این حوزه تشریح شده است.

۱۴- کاهش عوارض روانی ناشی از جنگ

کاهش معنی دار بروز اختلالات روانی ناشی از جنگ، علیرغم آتش سنگین و بمباران های شدید در عملیات مختلف، بین رزمندگان ناشی از دو موضوع بسیار مهم می باشد. در وهله اول روحیه معنوی رزمندگان و تقویت باورهای دینی و ملی در بین کلیه اقدار حاضر در میدان های جنگ باعث می شد که میزان شیوع عوارض روانی کاهش یابد. و در درجه بعدی، تخصص و تجربه پزشکان متخصص و حادثی که در میدان های جنگ حضور می افتند و به مجروحین خدمات درمانی ارائه میدادند، نقش بسزایی در کنترل این عوارض ایفا نموده است. در فصل عوارض روانی جنگ، این موضوع به تفصیل ارائه شده است.

۱۵- خودکفایی در تامین دارو و تجهیزات پزشکی

در طول هشت سال دفاع مقدس، به دلیل تحریم های بین المللی علیه ایران، امکان تأمین بسیاری از داروها و تجهیزات و ملزومات پزشکی ضروری وجود نداشت. این امر باعث گردید که متخصصان دارویی کشور، نسبت به تولید داخل بسیاری از داروهای ضروری و اساسی اقدام نمایند. تداوم این روند موجب شد در تولید بسیاری از این داروها به خودکفایی کامل دست یابیم. بدون تردید پیشرفت های حوزه دارویی حال حاضر و تأمین بیش از ۹۸٪ نیاز کشور توسط تولید کنندگان داخلی حاصل دستاوردهای دفاع مقدس و روحیه خودباوری و تلاش حاکم بر ملت رزمنده و سلحشور ایران و جامعه علمی کشور است. در فصل دارو و تجهیزات پزشکی این درسنامه، دستاوردهای این حوزه ها به تفصیل تشریح شده است.

۱۶- دستاوردهای مدیریتی در نظام سلامت

سیر تکاملی بهداری رزمی، تجارب موفق مدیریتی، دستاوردهای حاصله و ابتکارات بی نظیر آن دوران، به مدل موفق برای اعتلای نظام سلامت و ارتقای مدیریت سلامت تبدیل شده است. مدل زنجیره ای، شبکه ای، ریسک پذیر و داوطلبانه برای مدیریت بهینه و تأمین نیازهای بسیار مبرم سلامت، با توجه به منابع بسیار محدود و شرایط بسیار خطرناک جنگی، دستاوردی شگرف است که کارائی خود را علاوه بر جنگ در حوادث غیرمترقبه و مدیریت عادی بهداشت و درمان کشور نشان داده است.

تشکیل شبکه های بهداشت و درمان در زیر مجموعه وزارت بهداشت، جهت مدیریت هرچه بهتر و تأمین عدالت در خدمت رسانی به همه اقشار مردم، از دستاوردهای درخشان و شگرف دوران جنگ تحمیلی است. این مدل که بعد از دوران جنگ نیز روند شکوفایی خود را ادامه داد، امروز به یکی از بهترین مدل های ارائه خدمت در حوزه نظام سلامت در دنیا تبدیل گردیده است و برای بسیاری از کشورهای دنیا الهام بخش است. در آن دوران علاوه بر بار معمول بیماری ها، با رشد شدید جمعیت و همچنین تهدید شرایط بهداشتی به علت افزایش هزینه های مستقیم و غیر مستقیم جنگ شرایط بسیار دشواری را برای مسئولان وقت نظام سلامت و مردم فراهم ساخته بود. پیاده سازی این مدل سهم بسزایی در مدیریت بهینه منابع ایفا نمود که توسعه نیروس انسانی در حوزه نظام سلامت از دیگر پیامدهای آن بود. ارتقاء شبکه های بهداشت و درمان و استفاده بهینه و بروزرسانی آن با توجه به شرایط و اقتضات جاری و آتی، از پایه ای ترین راهبردهای پاسخگوئی نیازهای سلامت جامعه می باشد. در شرایط آتی با همت و تلاش بی وقفه، برگیری از تجارب دفاع مقدس، متوازن سازی منابع با نیازهای نظام سلامت، اجرای سیاست های اولویت بندی و ابتکارات دیگر می توان مانند دوران دفاع مقدس کلیه معضلات و مشکلات و نیازها را در همه شرایط، برای عموم مردم مدیریت نمود و پاسخگوی مسئولانه سلامت ملت بزرگ ایران بود. در بخش نظام سلامت مقاومتی این درسنامه، ابعاد مقاومت در نظام سلامت با برگیری از الگوی دفاع مقدس تبیین شده است.

۱۷- سایر دستاوردهای بهداری رزمی در حوزه سلامت عبارتند از:

✓ تاسیس و توسعه دانشکده های بهداشت (در راستای تجارب بهداشت دوران دفاع مقدس) و توسعه سرمایه های انسانی

در بخش پیراپزشکی

- ✓ تاسیس مرکز تحقیقات بهداشت نظامی نیز در راستای انجام تحقیقات کاربردی و بنیادی
- ✓ تعمیق و گسترش سلامت رزمندگان با بکارگیری تمامی توان ممکن از طریق سپردن مسئولیت بهداشت
- ✓ بعهدہ فرماندهان و آموزش آنها و تالیف کتب مرجع در این خصوص (نظیر کتاب بهداشت و فرماندهی اثر مشترک دکتر علی مہرابی توانا و استاد مرحوم دکتر محمدمہدی اصفہانی "رہ")
- ✓ توسعه بهداشت در کلیه یگانہا و سازمانہای نیروہای مسلح با استفادہ از طرح ہم افزایی حوزه سلامت کہ یکایک بخش ہا و واحدهای نیروہای مسلح (طرح امام رضا (ع))
- ✓ بازنگری با برنامه های بهداشتی بویژه برنامه واکسیناسیون نیروہای مسلح
- ✓ تقدم بهداشت بر درمان و بیان شعار "مراقبت از سلامت خود و دیگران" از پیامدها و دست آوردهای دفاع مقدس بخصوص در بخش نیروہای مسلح میباشد.
- ✓ عجين نمودن آموزش تخصصی بهداشت با تجارب بهداشت دفاع مقدس بویژه در دروہ های علوم پایہ پزشکی
- ✓

۷) پیامدها و دستاوردهای بهداری رزمی در دفاع مقدس در عرصہ بین المللی

دستاوردهای بهداری رزمی دفاع مقدس را میتوان در ہمہ بخش های ذکر شدہ در مقیاس بین الملل نیز بررسی نمود. اما بی شک بزرگترین دستاورد بین المللی، در عرصہ سیاسی و امنیتی است. صدور انقلاب و تثبیت جایگاہ جمهوری اسلامی مهمترین دستاورد دوران دفاع مقدس میباشد کہ این مہم حاصل عملکرد تمامی بخش ها و نیروہای درگیر در دوران دفاع مقدس از جملہ بهداری رزمی است. بخش مہم دیگر دستاوردهای بهداری رزمی در حوزه علمی است. تجربہ ها و دستاوردهای حاصل از بهداری رزمی باعث گردیدہ است کہ پزشکان ایرانی ہموارہ در بحث جراحی و تروما سرآمد پزشکان جهان و مرجع علمی در این خصوص گردند. همچنین در درمان مصدومان و مجروحان شیمیایی نیز، پزشکان ایرانی مقالات و دستاوردهای بسیاری را بہ حوزه پزشکی جهان عرضہ نمودہ اند. دستاوردهای بین المللی پزشکی ایران در عرصہ بین الملل در بخش پیوند اعضا و درمان ضایعات نخاعی یکی دیگر مواردی است کہ مرہون تجربیات دوران دفاع مقدس می باشد.